

Kazimierz Ożóg, Jadwiga Śrutek

**KILKA UWAG O DWÓCH PODRĘCZNIKACH UŻYWANYCH
W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO FRANCUZÓW**

1. Jednym ze środków dydaktycznych niezbędnych w nauczaniu i uczeniu się jest podręcznik. Jest to bardzo stary środek dydaktyczny, znany już w starożytnej Grecji. W ciągu wieków zmieniała się jego postać, lecz funkcja pozostała taka sama – podręcznik ma pomóc zarówno nauczycielowi w usprawnianiu procesu nauczania, jak i uczniowi (studentowi) w osiągnięciu jak najlepszych wyników w nauce.

Według J. Trzynadlowskiego dobry podręcznik ma następujące cechy:

a) jest to w specjalny sposób uformowany gatunek piśmiennictwa użytkowego (naukowego),

b) jest przeznaczony do dostarczania konkretnych, usystematyzowanych wiadomości z określonej dziedziny,

c) ma zwartą, przemyślaną konstrukcję, która opiera się na kilku zasadach; jest to wyraźnie określony przedmiot, czyli dziedzina rzeczywistości, dokładnie określony zakres tego przedmiotu, dalej wybrana suma wiedzy o danym przedmiocie, systematyczne uporządkowanie i stopniowanie informacji, odpowiednie wyjaśnienia dotyczące przedmiotu i sposobu mówienia o nim, tzn. pojęcia, nazewnictwo, terminologia, definicje, przykłady, następnie odpowiednie środki mnemotechniczne ułatwiające zrozumienie wykładu i prawidłowe zapamiętanie składników najważniejszych¹.

2. Prace metodyczne i pedagogiczne poświęcone podręcznikom zwracają uwagę na to, iż są one prezentacją wybranego materiału, przedstawiają tylko niektóre zagadnienia z danej dziedziny, poruszają się zatem w sferze ogólności i wyboru². Z kolei podręczniki do nauczania języka polskiego

---

¹ J. Trzynadlowski, *Autor – dzieło – wydawca*, Wrocław 1988, s. 181–182.

² W. Okoń, *Funkcje i treść podręczników szkolnych*, [w:] *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987, s. 320–334.

jako obcego ze względu na specyfikę przedmiotu stanowią bardzo specyficzną klasę. Mają one, mówiąc najogólniej, dostarczyć materiału do nauki języka polskiego, w całej jego złożoności, poprzez przekazanie określonych wiadomości gramatycznych oraz słownictwa i tekstów. Każdy język jest fenomenem dalece przekraczającym najbardziej nawet wyczerpujące opracowania. Dlatego autorzy każdego podręcznika z nauki języka polskiego jako obcego mogą przekazać jedynie niewielką część wiadomości o opracowanym przedmiocie.

Nauka języka jest procesem długim i bardzo skomplikowanym, wymagającym wielu ćwiczeń i czasu. Jest to swoiste continuum i doprawdy trudno jest powiedzieć, kiedy osiąga się kolejne stopnie opanowania języka. Podręcznik może tę naukę jedynie ułatwić, uatrakcyjnić, może dostarczyć on ważnych bodźców do samodzielnej nauki, może wspierać działania ucznia, dostarczać materiału ćwiczeniowego, przedstawiać zbiór wiadomości z gramatyki, zestaw tekstów, nigdy jednak nie zastąpi uczestnictwa w sytuacjach komunikacyjnych, które są najbardziej efektywne w uczeniu się języka.

W procesie nauczania, uczenia się, wyznacza się podręcznikom kilka funkcji: informacyjną, badawczą (inaczej metodologiczną), transformacyjną, samokształceniową oraz kontrolno-oceniającą i autokorektywną³. Podręczniki do nauczania języka polskiego jako obcego pełnią te wszystkie funkcje.

3. W świetle powyższych rozważań pragniemy omówić dwa podręczniki do nauczania języka polskiego Francuzów na poziomie średnim: książkę W. Przywarskiej i M. Grali *Z polskim na co dzień. Cours moyen de la langue polonaise pour les francophones*, (Warszawa 1979) drugą pozycją jest podręcznik M. Bouvard i L. Dyevre *Dzień dobry*, (Paris 1994).

Wybraliśmy te podręczniki dlatego, że prezentują one – naszym zdaniem – wysoki poziom zarówno metodyczny, jak i merytoryczny. Są one z powodzeniem wykorzystywane w nauczaniu i uczeniu się języka polskiego we Francji⁴.

4. Funkcja informacyjna obu podręczników to obfity materiał słownikowy, tekstowy i gramatyczny. Realizacja tej funkcji jest w obu książkach podobna, obie bowiem dzielą się na jednostki nazywane tradycyjnie lekcjami. Punktem wyjścia dla każdej lekcji jest tekst. W podręczniku W. Przywarskiej i M. Grali jest to zawsze dialog, tłumaczony zresztą zaraz na język francuski, natomiast u M. Bouvard i L. Dyevre, oprócz kilkunastu dialogów, zdarzają się niewielkie teksty narracyjne, wplecione w dialog, bądź samodzielne. W obu przypadkach dialogi dotyczą najpopularniejszych sytuacji komunikacyjnych i starają się naśladować dialogi potoczne. Zawierają jednak wiele elementów polszczyzny literackiej. Ich treść związana jest z typowymi, powtarzalnymi sytuacjami z życia codziennego. Są to typowe sytuacje potoczne – sugeruje to nawet

³ *Ibidem*.

⁴ Podręczniki te są stosowane np. w Sekcji Polskiej Uniwersytetu Lille III.

tytuł książki W. Przywarskiej i M. Grali *Z podręcznikiem na co dzień*. Porównajmy niektóre tytuły dialogów z tego podręcznika: *Paul Dupont przyjeżdża do Poznania*, *W domu akademickim (rano)*, *W domu akademickim (wieczorem)*, *Paul odwiedza Ewę*, *W kawiarni*, *Mecz piłki nożnej*, *Imieniny u Wandy*, natomiast w podręczniku M. Bouvard i L. Dyevre mamy takie tytuły, jak: *Może pójdziemy na basen?*, *Nad jeziorem*, *Pan Solski choruje na anginę*, *W restauracji* itp. W podręczniku tym są zawarte również krótkie kilkuzdaniowe teksty dotyczące polskich pisarzy, np. H. Sienkiewicza, W. S. Reymonta, T. Konwickiego. Przytaczane są także przysłowia, sentencje, niekiedy tytuły.

Słownictwo przedstawianych tekstów obu podręczników jest dość zróżnicowane i można je określić jako wspólnostylowe. Teksty są preparowane, więc słownictwo jest stosunkowo bogate. Podręcznik W. Przywarskiej i M. Grali został wydany w roku 1979, a słownictwo z jego tekstów odzwierciedla realia tamtej epoki. W ciągu prawie 20 lat, jakie upłynęły od momentu wydania, realia te się radykalnie zmieniły, a wraz z nimi i słownictwo. W nowym wydaniu tej wartościowej książki należałoby teksty uwspółcześnić.

W obu książkach zwraca się szczególną uwagę na słownictwo, które stanowi bardzo istotny składnik funkcji informacyjnej. Interesujące są objaśnienia wyrazów czy zwrotów. W podręczniku *Z polskim na co dzień* mamy tłumaczenie zwrotów, wyrazów polskich na język francuski, wymienia się często szeregi synonimiczne, np. *zostawić 'quitter, abandonner, laisser'*. Uczący się języka polskiego znajdzie też przy objaśnianych wyrazach parę innych informacji, dotyczą one aspektu czasowników, ich podziału na koniugacje (I -ę -esz, II -ę -isz, III -am -asz, IV -em esz), rodzaju rzeczowników, dopełniacza l. poj. rzeczowników męskich, żeńskich i nijakich, osobliwości w odmianie, także pewnych cech składniowych wyrażen czy zjawisk z polszczyzny potocznej. Widzimy więc, jak bogaty jest dział zatytułowany *Mots et locutions*.

Natomiast w książce M. Bouvard i L. Dyevre dział ten nosi tytuł *Vocabulaire*. Jest on bardziej ascetyczny, gdyż nie ma podanego znaczenia danego wyrazu. Wyrazy są to pogrupowane według części mowy, oczywiście tych podstawowych; mamy więc rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki i przysłówki, dalej idą nazwy własne, wyrażenia i bardzo ogólna grupa *Inne*. Przy rzeczownikach podany jest niekiedy rodzaj i dopełniacz l. poj. rzeczowników męskich. Po przymiotnikach podaje się końcówki rodzajowe. Czasowniki z gwiazdką to czasowniki dokonane, czasowniki bez gwiazdki są formami niedokonanymi. Zresztą w tym podręczniku sprawę aspektu traktuje się jako bardzo istotną, gdyż zaraz po części lekcji poświęconej słownictwu mamy część zatytułowaną *Couples aspectuels*, gdzie mamy wiele czasowników, niekoniecznie z tekstu, skontrastowanych pod względem aspektu, np. na

stronie 307 mamy 13 par czasowników skontrastowanych aspektowo. W tej części jest również podana odmiana w czasie teraźniejszym – bądź podaje się końcówkę, bądź całą odmianę jeśli zachodzą w niej alternacje.

Oba sposoby przedstawiania słownictwa są ciekawe, informacje W. Przywarskiej i M. Grali są pełniejsze, a M. Bouvard i L. Dyevre w swoim podręczniku stawiają bardziej na samodzielną pracę ucznia.

Funkcja informacyjna analizowanych pozycji zawiera się głównie w materiale gramatycznym. W obu podręcznikach jest on podany po francusku. Autorki, zakładając już u uczniów pewną znajomość gramatyki języka polskiego, dokonały wyboru trudniejszych zagadnień gramatycznych dotyczących różnych poziomów języka – od fonetyki po składnię. Zresztą w podręczniku W. Przywarskiej i M. Grali mamy na początku krótką rekapitulację zakładanych przez Autorki wiadomości z gramatyki języka polskiego.

I znów w części gramatycznej każdej lekcji punktem wyjścia są teksty. Autorki bowiem rozpatrują te kwestie gramatyczne, które mają swoje odzwierciedlenie w tekstach. Jest to swoisty wykład podejmujący w jednej lekcji różne zagadnienia, wykład zintegrowany z tekstem, mamy więc np. w podręczniku *Z polskim na co dzień* pod tekstem z lekcji piątej zatytułowanym *Pierwsza lekcja języka polskiego* rozważane następujące zagadnienia: I. Biernik poprzedzany przyimkami: *w, przez, po*. II. dopełniacz poprzedzany przyimkami *u, dla, od, bez*. III. Tryb rozkazujący 3 osoby l. poj. i l. mn. IV. Tryb rozkazujący od 1. i 2. osoby l. mn. V. Odmiana czasownika *zacząć i musieć* (s. 70–72). Natomiast w podręczniku *Dzień dobry po lekcji 22 Pory roku* rozważa się następujące zdania: 1. Mianownik – wołacz l. mn. rzeczowników męskoosobowych. 2. Rzeczownik *Zakopane*. 3. Rzeczownik *miasto*. 4. Rzeczownik rodzaju męskiego *wiek* i konstrukcje typu *w którym to było wieku*. 5. Rzeczownik *wieś*. 6. Budowa nazwisk i ich odmiana. 7. Mianownik – wołacz l. mn. przymiotników męskoosobowych. 8. Zaimek, przymiotnik *każdy*. 9. Liczebniki główne męskoosobowe. 10. Czasowniki percepcji typu *patrzeć, widzieć, słyszać*. 11. Budowa i składnia stopnia równego i wyższego przysłówków.

Już z tego krótkiego przytoczenia można wywnioskować, jak różnorodne zagadnienia są rozpatrywane w poszczególnych lekcjach. Sądzymy jednak, że w niektórych częściach wykład jest za trudny. Szkoda, że podawana po francusku terminologia nie ma doraźnego tłumaczenia na język polski.

Metodycznie informacje gramatyczne podane są dobrze. Ich przyswojeniu, zapamiętaniu, sprzyja logiczny układ, bardzo liczne przykłady i interesujące tabele.

5. Funkcja badawcza omawianych podręczników jest ściśle powiązana z funkcją transformacyjną. Funkcje te polegają, najogólniej mówiąc, na stawianiu uczących się w sytuacjach problemowych, skłanianiu ich do

odkrywania problemu i poszukiwania sposobów jego rozwiązania (funkcja badawcza). Uczeń, dysponując już pewnym zasobem wiadomości, ma zastosować je w praktyce do wykonania określonych ćwiczeń językowych. Wiedza językowa staje się więc wiedzą operatywną (funkcja transformacyjna).

Funkcje te są dobrze realizowane w obu pozycjach przez różnego rodzaju ćwiczenia i polecenia. Mamy tu wielkie bogactwo różnorodnych ćwiczeń. Nieocenione usługi w zakresie kształcenia językowego oddają ćwiczenia w mówieniu i pisaniu, których zadaniem jest utrwalanie zdobytych wiadomości gramatycznych i poznanego słownictwa, powiększenie kompetencji językowej ucznia oraz doskonalenie sprawności i poprawności wypowiedzania się zarówno w mowie, jak i w piśmie. Duży zestaw ćwiczeń to tłumaczenia z języka francuskiego na język polski. Inne ćwiczenia polegają na wyszukiwaniu, identyfikacji określonych elementów językowych i ich prawidłowym zastosowaniu w zdaniu. Duża liczba poleceń dotyczy tworzenia replik w dialogu na podstawie podanego schematu. W podręczniku W. Przywarskiej i M. Grali jest więcej wzorów, jak wykonać dane ćwiczenie, czy polecenie, natomiast M. Bouvard i L. Dyevre kładą większy nacisk na samodzielność.

W obu podręcznikach dużą wagę przywiązuje się do zrozumienia tekstu. Podręcznik *Z polskim na co dzień* mocniej akcentuje tę sprawę, mamy tu bowiem ćwiczenia polegające na uzupełnianiu zdań elementami treści przedstawianego wcześniej dialogu, zadaje się uczniom wybór najbardziej odpowiedniego wariantu spośród kilku zdań opartych na tekście, zmusza się do odpowiedzi na pytania związane z tekstem początkowym lekcji. Są także ćwiczenia polegające na tworzeniu minialogów zawierających. Szereg form związanych z dialogiem głównym. W książce *Dzień dobry* są tylko ćwiczenia związane z odpowiedziami na pytania dotyczące tekstu.

6. W obu analizowanych podręcznikach dobrze realizowana jest funkcja samokształceniowa. Praca nad językiem, jego doskonalenie, nie może ograniczyć się tylko do zorganizowanych lekcji. W znacznej mierze jest to praca samokształceniowa. W obu podręcznikach jest bogaty zestaw materiału językowego, wiadomości gramatycznych, ćwiczeń, więc każdy, kto rzeczywiście jest zainteresowany językiem polskim i chce się go nauczyć, znajdzie tu odpowiedni bodziec do nauki. W książkach tych treści merytoryczne zdania i ćwiczenia są tak przedstawione, iż uczący się z nich języka polskiego łatwo znajdzie tu inspirację do dalszych samodzielnych poszukiwań i samokształcenia.

7. W analizowanych podręcznikach najmniej realizowana jest funkcja kontrolno-oceniająca i autokorektywna. Funkcje te minimalnie spełniają wzory ćwiczeń, według których uczeń wykonuje pewne zadania językowe. Podręczniki te winny bardziej umożliwić młodzieży samodzielne zorientowanie się, w jakiej mierze przyswojone zostały wiadomości i umiejętności. Najpełniej tę funkcję wypełniałyby testy gramatyczne i sprawdziany. Musiałby być dołączony klucz do ich rozwiązania.

8. Sumując, oba analizowane podręczniki dobrze wypełniają funkcje, jakie według założeń pedagogiki i metodyki nauczania języka polskiego jako obcego ma spełniać podręcznik. W podręczniku M. Bouvard i L. Dyevre stawia się bardziej na samodzielność ucznia i jest bardziej rozbudowana funkcja badawczo-transformacyjna. Natomiast podręcznik W. Przywarskiej i M. Grali jeśli chodzi o prezentację materiału gramatycznego można uznać za wzorcowy. W obu książkach należałoby zmienić niektóre teksty, aby były zgodne z realiami społeczno-politycznymi współczesnej Polski.